

Constanti Llombart i els fonaments del valencianisme. Un home i una mampresa de recuperacio cultural

Juli Moreno i Moreno

Parlar de Constanti Llombart du al pensament de manera rapida a l'home que dedicà gran part de la seua vida i dels seus esforços al renaiximent de les lletres valencianes i, en general, de la cultura valenciana. Ell es l'home dels grans projectes, molts d'ells de caracter colectiu, que vindran a fer-lo protagoniste de la Renaixença valenciana, manifestacio particular del romanticisme, un moviment que trencava en el racionalisme del segle XVIII i que era l'expressio d'una societat mes urbana, mes individual, mes reformista i que voria esclatar moviments nacionalistes en diferents arees europees.

Una obra ardua i fructifera. La fundacio de Lo Rat Penat

L'implicacio politica de Llombart, tambe la seua produccio lliteraria i una gran capacitat creadora, motiven que es convertixca en un dels mes importants referents de la Renaixença valenciana. La restauracio de la llengua valenciana, el seu conreu i l'enaltiment cultural i lliterari sera el treball que ocuparà tota la seua curta vida. Aixina, al *Calendari Ilemosí Lo Rat-Penat* i a la Biblioteca Valenciana que inicià -es dir, una publicacio periodica i un projecte de reedicio dels classics valencians-, suma el projecte de crear una societat que amparara i consolidara aquell moviment de recuperacio, que treballara de manera intensa i constant per l'enaltiment, la defensa i el conreu de les diferents arees que constitueixen la cultura valenciana, i d'una manera especial la llengua valenciana, maxim exponent de la particularitat del poble valencià.

En molta ilusio manprenque el quefer de donar forma ad eixa associacio o societat, no sense obstaculs i contratemps [\[1\]](#), pero a la fi pronte trobaria recolzament en uns atres poetes i intellectuals valencians; d'estos, molts eren universitaris, l'espenta i catalisador dels quals seria l'ilustre historiador i professor Vicent Boix, que els acollia i dirigia en

multiples tertulies. Una vegada assentades les bases, acordats els principis i els objectius d'aquella nova societat que perfilaven, només quedava fer efectiu el naixement i la presentació pública. Arribà l'hora i el dia, i també el lloc. Es va elegir el Pabelló Municipal, l'últim dia de la Fira de Juliol, el 31 d'aquell mes de 1878. Allí es trobava congregada una amplíssima representació de lo més notable de la societat valenciana i, allí, entre tan altes representacions socials, s'escoltaren els discursos fundacionals: el del fundador Constantí Llombart, valent, reivindicatiu, ple d'amor a València i a la llengua "llemosina", incitador a l'acció i al treball de recuperació, i el del que seria primer secretari d'aquella entitat, Manuel Lluch i Soler [2], en un to semblant. L'intervenció més moderada, i justificant conceptes que podien conduir a pensar que allí es donava vida i cos a una entitat que buscava el "separatisme" a nivell polític, fou la del seu primer president Feliu Pizcueta [3].

Lo Rat Penat, la Societat que havia de treballar per aquella recuperació de la llengua valenciana, de les tradicions i de la cultura del Poble Valencià, havia iniciat el seu camí. Però, com un mal estel que pareix guiar les grans obres de recuperació

nacional valenciana, per a desgràcia de Llombart prou seria copada l'associació pels elements més conservadors, pels poetes nomenats de "guant", l'exponent màxim dels quals fou Teodor Llorente [4]. Estos imprimiren un caràcter més literari a la nova associació, evitant qualsevol reivindicació política i social front al centralisme. En posterioritat, nova llacor entraria en Lo Rat Penat que recuperaria part dels principis del fundador, però aquell home que l'impulsaria i la concebria ja no arribaria a conèixer els nous camins que els seus dirigents protagonitzarien, sobre tot en les tres primeres dècades del s.XX, moments de gran activisme valencianista. La societat ratpenatista seguix treballant actualment per les tradicions, per la llengua i per la cultura valencianes, sent la decana de les associacions valencianistes.

La producció escrita

Constantí Llombart, fou un home d'una personalitat complexa, un autodidacta i un personatge polifacètic, d'ahí que es pugui parlar d'ell com a poeta, dramaturg, traductor, periodista, editor...; tota mampresa que inicià la feu mogut per un ideal, el mateix que inspiraria el procés renaixentista, la revitalització de la llengua valenciana, però també de la cultura i de l'identitat dels valencians. D'eixa fecunditat productora destaquen obres de notable importància per a la llengua i literatura valencianes, inclos per al seu estudi. S'han de citar, encara que de manera breu, el *Tractat d'Ortografia Valenciana* (1872), el *Diccionari Valencià-Castellà* de Josep Escrig, que ell amplià al costat del seu discipul Ramon Andrés Cabrelles, el qual es coneix com *Diccionari Escrig-Llombart* (1883), o *Los Fills de la Morta-Viva* (1879), extens treball en el qual realitza un ample estudi bio-bibliogràfic dels principals autors i obres literàries valencianes dels segles XVIII i XIX, i que, al mateix temps, es una crida a la necessitat de revitalitzar la llengua valenciana, a conrear-la en dignitat i a usar-la sempre.

La seua produccio es amplissima; res millor que citar la seua obra tal i com ell la cataloga:

Niu d'abelles, - *Abelles y Abellerols*, - *Tabal y donsayna*, - *Tipos d'auca*, - *Cabotes y calaveres*, - *El Pare Mulet*, (periòdich satirich), - *Obres festives del P. Mulet*, - *Alabanzas de las lenguas*, per Viciàna, - *Lo procés de les olives*, per Fenollar y altres, - *Trece dias de sitio ó los sucesos de Valencia*, - *Excel.lencies de la llengua llemosina*, - *Lo darrer agermanat*, - *La Perla de Carcajente*, - *¡La Sombra de Carracuca!* En col·laboració de Cebrián, - *L'Agüela Püala*, en col·laboració de Cestér; - *Ensaig d'ortografia llemosina-valenciana* (premiada en los *Jochs Florals*), - *La Suiza valenciana*, - *Valencia antigua y moderna*, y huit ó deu anys ja que dona á llum lo calendari llemosí *Lo Rat-Penat*. Varies d'aquestes produccions, com es sabut, sols foren col·leccionades ó reproduïdes per nosaltres, á fi de propagar lo valencianisme, com succeix en *La Donsayna*, *El Tabalet* y *El Sueco*, festius semanaris de Baldoví, Bonilla i Pascual Pérez, que s'habien ja agotat, y que, gracies al editor Sr. Aguilar, se reimprimiren. [5]

L'obra de Llombart es mes extensa, puix aci nomes s'arregla tot lo publicat, reeditat o reimpres per ell fins al moment de l'edicio de *Los Fills de la Morta-Viva* en 1879, obra guardonada en la primera edicio dels Jochs Florals (de la Ciutat i Regne de Valencia) celebrada eixe mateix any. De l'obra posterior es pot resaltar el poema *La Copa d'Argent, llegenda del segle XVI*, en la qual guanyaria la Flor Natural en l'edicio dels Jochs Florals de 1886, flor que oferirà a la que seria el seu gran amor -no correspost-, la poetesa Manuela Inés Raussell, a qui faria Regina de la justa poetica i a la qual dedicaria un precios i reivindicatiu cant baix l'epigraf "Á la Reyna de la Festa". Tambe destaquen els poemes historics "La mort del Conqueridor" i "Lo compromís de Casp", calificats com a "poesia verdaderament epica" [6], i inclus el vorem com a creador d'un milacre vicenti, *La Calumnia castigada*, a pesar del seu laicisme.

¿Un incompres o un compromes molest?

Llombart, segurament prou maltractat per la vida i per la societat en general (inclus per Lo Rat Penat, eixa associacio que concebi i ajudà a gestar i fer realitat, i de la qual l'apartaren [7], quedant-se moltes de les seues aspiracions per conseguir), repregue la militancia d'acort en les seues idees republicanes i federalistes de joventut. Havia conegut a Vicent Blasco Ibáñez, al qual l'uniria una gran amistat i a qui intentà acostar i introduir dins del valencianisme lliterari. Encara que tan ilustre escritor donà els seus primers passos en prosa escrita en valencià baix la tutela del mestre Constanti, pronte iniciaria noves dreces i mai encapçalaria el camp de la prosa en valencià ni arribaria a ser el dinamisador del valencianisme, ni del propi Lo Rat Penat com havia imaginat Llombart. En canvi Constanti si que participaria del projecte de Blasco [8] encara que sense exit.

Constanti Llombart mori molt jove, als 44 anys, un 30 de març de 1893, pero la seua obra perdura i aço es lo important; es mes, la seua produccio es tan variada i ampla com compromesa per tot lo valencià. Les seues paraules, que nos acosten al seu pensament, son prova de la seua conscienciacio i compromís, a l'hora que denuncien i poden donar una idea del grau d'abandonament en que es trobava la llengua valenciana i de la falta d'estima generalisada per lo propiament valencià:

Mas no es asunto baladí el cultivo de nuestra lengua; en ella está como encarnado el espíritu de un gran pueblo, y siendo un idioma el primero de los elementos que constituyen la existencia esencial y característica de cualquier país, es un deber principal, una sagrada obligación la que todos tenemos de mantener, conservar y perfeccionar el materno idioma, inapreciable herencia que nos legaron nuestros

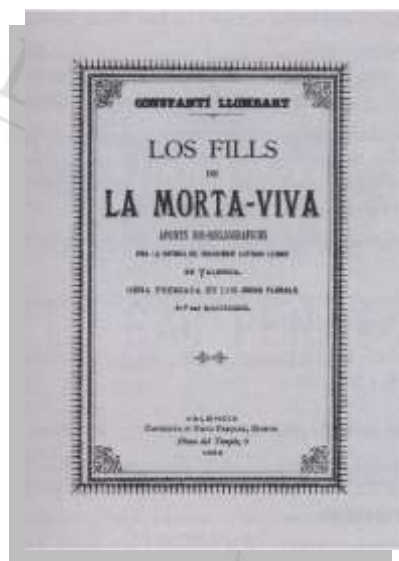
venerables antepasados. ¿No es verdad, pues, señores del Jurado (referint-se als jurats dels Jocs Florals, que havien de llegir i jujar esta obra) que los valencianos serían, bajo muchos títulos, merecedores de que los venideros, de que nuestros mismos hijos, renegasen de nosotros por haber abandonado y dejado perder en el olvido el riquísimo tesoro de nuestra habla? [9]

En una de les seues obres capitals, *Los Fills de la Morta-Viva*, i concretament en el 'Prólech' que precedix a l'estudi de lliterats i destacats escriptors en llengua valenciana, en paraules similars a les citades, encara que no seues, pero es de supondre que compartides, Lluís Tramoyeres diu:

La lliteratura supón una llengua y raça que la parla. D'asi'l que cada una tinga son caràcter propi. Lo valencià se diferencia esencialment del gallego, com este del vasch. Sent les aptituds diferents, los resultats no poden ser iguals. Llengua, lliteratura, caràcter, tot varia com varia'l habitat de ponent respecte'l de llevant; lo de la montanya respecte'l de la marina; lo de la ciutat respecte'l del poble. [...]

Concretántnos al poble valencià, no cap dubte de qu'es de les raçes qu'ab mes vigor y originalitat s'han distinguit en tot temps. No som nosaltres los cridats á cantar ses glories. Plens están els llibres de elogis escrits per propis y estranys...Llengua'ls doná naturaleza tan dolça com l'italiana, tan greu com la castellana, tan polida com la francesa y tan filosófica com l'alemanya.

Justa es, puix, la restauracio que s'ha iniciat. Empero no cap en los presents temps lo resucitar costums y lleys que lo progrés de la civiçacio ha substituït per altres manifestacions mes en harmonia ab lo desig de l'epoca. [10]

Llombart i la seua obra han segut i son referent en l'esclat de la Renaixença Valenciana, d'ahi que el personage, controvertit com es, estiga present i siga citat per uns i per atres, pels seguidors de la corrent autoctonista que explica l'orige i el ser dels valencians com a producte de l'evolucio historica, a l'igual que l'existencia de qualsevol atre poble, i tambe pels que afirmen que el poble valencià es una creacio foranea, postura defesa pel catalanisme. En este sentit no s'ha pogut salvar de ser objecte d'estudi, en l'any 2005, per part de la AVL (Academia Valenciana de la Llengua -no se sap de quina-), presentant la seua figura com a motor de la Renaixença valenciana.

Llombart i la llengua valenciana

No ha faltat qui ha vist en Llombart un simbol de l'unitarisme entre les llengües valenciana, catalana i mallorquina. S'ha de dir, d'entrada, que res mes llunt de participar en eixe genocidi uniformisador, mes be al contrari, el seu pensament gira al voltant de que formen, o son, tres branques d'una llengua mare comuna, a la que nomenarà llemosina. Es per això que, involucrat en eixe moviment de Renaixença -que efectivament despegarà, si es vol, en mes força en Catalunya- buscarà una sana colaboracio entre escriptors, a mes dels de Valencia, de Balears, de Catalunya i inclús del Rossello. Este sera el cas de la publicacio del *Periódich Lliterari Quincenal Lo Rat-Penat*, convertit en orgue oficial de la Societat d'Amadors de les Glories Valencianes

[11]. Ricard Blasco ha fet un ample estudi al respecte d'esta publicacio, de la qual s'editaren huit numeros, del 15 de decembre de 1884 al 15 d'abril de 1885, i tambe coincidix en que Llombart no identifica catala i llemosi. [12]

En el mateix discurs fundacional de Lo Rat Penat cap pensar en una identificacio del terme llemosi, que es el que mes utilisa Constanti a l'hora de referir-se a la llengua, en la llengua antiga, l'usada pels reis de la Corona d'Arago [13], que en definitiva es la que te el proposit de recuperar. Sent aixina i tot que, en les mes de 31 referencies que fa a la llengua, la nomena normalment llemosina, tambe es ben cert que barreja este terme en les expressions "nostre idioma", "nostra materna llengua", "nostre matern idioma", "nostra nativa llengua" i, com no podia ser d'una atra manera, "aquella mateixa noble llengua llemosina...apellada valenciana" o "llengua llemosina-valenciana". D'esta manera busca la conexio en els escritors classics valencians que substantivaren la llengua en que escrivien nomenant-la valenciana. No escapa, a pesar de tot lo indicat, a la terminologia de 'llengua d'Oc', en referir-se a l'orige de la llengua, i al llemosinisme, com ya s'ha comprovat [14].

Tambe en el prolec de *Los Fills de la Morta-Viva* fa mencio ad eixa filiacio llemosina de la llengua; idea que sense dubte s'arregla d'una manera mes estructurada en l'introduccio que precedix al "Ensayo de Ortografía Lemosino-Valenciana" i que s'inclou en la tercera edicio del *Diccionario Valenciano-Castellano* de José Escrib y Martínez, actualisada i ampliada per Llombart. De la llectura d'eixa introduccio a l'ortografia composta per Llombart es poden deduir varies qüestions: en primer lloc està la necessitat de recuperar, coneixer i valorar lo propi:

Lejos pues, de combatir aquí á los detractores de nuestra nativa lengua, y absteniéndose á la vez de hacer el panegírico de la misma, contando con vuestra benevolencia, respetables jurados, antes de entrar en el asunto principal objeto de este opúsculo, que no es otro que la redacción de un Ensayo de Ortografía Lemosino-Valenciana, indispensable juzgamos explanar nuestras particulares observaciones, conducentes al referido propósito, á fin de establecer algunas bases y proporcionar con su estudio á los valencianos, generalmente en él tan atrasados, determinadas reglas [...], llegando por este medio á leer y escribir metódicamente su lengua, ya que natural y lógico parece aprender antes lo propio que lo ajeno, estudiar y conocer bien antes lo de dentro que lo de fuera de casa.

Per una atra banda, explana quins son els principis en els que fonamenta la seua *Ortografia*:

...¿cuál, en conciencia, podrá ser el mejor sistema ortográfico adaptable en el día á nuestro idioma? ¿Nos atenderemos á la pronunciación, al uso constante, ó á la etimología? [...] adoptaremos de todos ellos lo más aceptable, siempre y cuando los principios de nuestras aseveraciones encuentren su apoyo en el uso, la etimología ó la buena pronunciación de las palabras.

El modo en que tracta el tema de la filiacio llingüística es un poc complex. Per una banda establix una doble divisio, de lloc i de temps. Respecte de la primera, el lloc de naiximent de la llengua sera Limoges, d'ahi que indique:

La primera de ellas, es decir, la que al punto donde se habla se refiere, reducida está a la aplicación indistinta del calificativo lemosín á las tres diversas ramas del árbol de nuestra lengua, que son el catalán, el mallorquín y el valenciano, denominándose respectivamente lemosino-catalán, lemosino-mallorquín y lemosino-valenciano, según la región á que corresponda;" [...] "De este modo obtendríanse las consiguientes ventajas de facilitar en mucho la unificación de nuestra lengua, pudiendo, por otra parte,

desarrollarse autónomamente cada una de por sí, evitándose quizás mezquinos celos ó antagonismos que entre sus cultivadores pudieran algún día suscitarse.

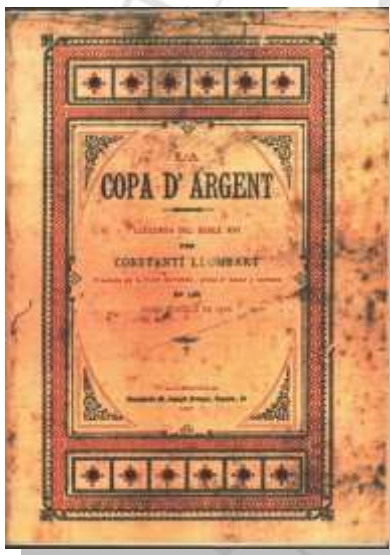
El segon factor de la divisió, el temps, es per a Constanti la manera d'explicar els usos arcaics i els mes populars, de poder fer-los compatibles i establir un punt intermig per al conreu lliterari:

Respecto a la división del tiempo [...] establecer tres diferentes géneros de lenguaje: uno correspondiente al pasado, ó sea el lemosín arcaico; otro al presente, que podría llamarse lemosín literario, y ha de ser el que con el actual renacimiento se forme; y, por último, el dialecto valenciano, especie de caló, corruptela de nuestra antigua lengua valenciana, y que hoy ordinariamente usamos. [...]

Este es, á nuestra manera de entender, el más factible medio de llegar, en no lejano día, á poder sistematizarse nuestro lenguaje, y establecer, como se pretende, exactas reglas, por las cuales puedan los valencianos aprender con prontitud á leer y escribir bien nuestra materna lengua.

Sería necessari un estudi mes profunt –que escapa ad esta aproximació a Llobart i las seua obra-, tant per lo que fa a l'análisis de les seues idees llingüístiques com respecte de la seua concepció nacional del poble valencià, en la que a la fi no tindriem

mes que l'opinió personalíssima d'un home que, aixó sí, fon capaç de catalisar tota una serie d'aspiracions i construir un moviment de recuperació i de potenciació de lo propi, sempre, ¡sempre!, considerant la "Ileal Valencia...com la mes preada joya de totes quantes la mural corona de nostra ben volguda Espanya enjoyellen" [\[15\]](#).

Per a finalisar esta aproximació a la figura de Llobart, sempre referent del moviment valencianista, res millor que recomanar algunes publicacions que versen sobre ell -les quals se relacionen en la bibliografia-, per a que cadascu traga les seues propies conclusions, sempre sense oblidar aquella màxima del propi Constanti "Tot s'ho mereix Valencia. Per a Valencia tot".

En Valencia ciutat, a 12 de decembre de 2007

Revisat en setembre de 2013

Notes

[1] Lluch Soler, el primer secretari de Lo Rat Penat, ho deixa clar en la memòria que es publicaria en *Excel·lències de la llengua Llemosina. Discurs panegirich llegit en la solemne sessió inaugural de Lo Rat-Penat*, per En Constantí Llombart. València, 1878. Ed. facsimil de Librerías París-València, València 1979. “Fá ya algun temps que ú de nostres mes populars escriptors, En Constantí Llombart, acariciaba la idea de crear en nostra ben volguda València una –Societat d’amadors de les coses de la terra-, y en veritat nengú millor que nosaltres per l’amistat que á ell nos unix, pot saber los disgusts que li ha ocasionat semblant proyecte, gracias á la poca ó nenguna protecció que li oferien sons paisans pera portarlo al terreno de la práctica. Mes tot aplega un dia, nos diu lo refrany, y en efecte, lo dia es vingut”. p. 27.

[2] “Lo dia es ya vingut, repetien pera llurs adintres tots quants desijaben que sons germans los fills de València reflexionaren breus instants y es fixaren en les fulles d’eixe llibre d’or que tot ho diu; en les fulles d’eixe llibre d’or hon brillen los noms de nostres avis; hon en imborrables caràcters se nos diu que'l llustre de sons talents, valentia, caritat y carinyo á la terra en que naixqueren era tan pur y transparent com lo cel que nos cobrix, tan apasionat y constant com lo sol que nos allumena”. p. 29. [...] “Animéuvos vosaltres, puix, nets de Vicent Ferrer; giréu en torn los ulls y contempleu eixes sonrisas d’àngel que broten de los llabis de les hermoses que nos rodejen, brindantvos á seguir lo començat camí. Animéuvos vosaltres, poetes y artistes, y València, amant de les sehues glories, València que s’enrecorda ab orgull d’haber segut lo bresol de tants y tan esclaireixcuts ingénis, alentada per lo amor que profesa á la sehua llengua, dolça com les brises que ses muralles oretjen y embelesadora com les ónes que escumen llurs platjes, eixamplará la esfera, en lo dia llimitada, de les sehues arts, fins aplegar a col·locarles á una alçada digna de la pátria de Viciàna i de Gil Polo”. pp. 30 i 31. Op. Cit.

[3] En el “Discurs de Gracies”, evitant qualsevol possible suspicacia separatista manifesta: “Si altra cosa fora, ni estaria yo en este puesto per voluntat mehua, ni els il·lustres sócios de *Lo Rat Penat* m’hagueren elegit pera ocupar este puesto d’honor y de compromís.

Els saben perfectament que yo mire encara en melangia eixe troç desgarrat de *la pell de bou* (referint-se a Portugal i Gibraltar) [...], quan tot tendix a la unitat en l’univers y per consiguient en la vida social, no habien de buscar separacions y desgregacions pera tornar al temps del feudalisme.

Nos ha costat masa realitzar l’unitat nacional; fer una Espanya pera qu’en caprijos ó gusts literaris procurem desferla.” p. 86. Op. Cit.

[4] No ix molt ben parat en la conferència que Rafael Trullenque, baix el títol de “Nacionalisme Valencià”, dictara en la ciutat de València, en la Casa de la Democràcia, el 26 de febrer de 1915. Diu del llorejat poeta: “Per quant vinc diguent compendreu, puix, que no som nosatres els nomenats successors de Teodoro Llorente. No. Replague qui vullga l’herència política d’aquell home que yo considere el mes nefast que hi hague per al valencianisme. Cert que era una “bellíssima persona”...”. El text està pres de la publicació de dita conferència, traduïda per Boro Vendrell, en la publicació *Nacionalisme Valencià (1915) Rafel Trullenque*. Gom Llibres S.L. València, 2006. p. 47. Les cites que Trullenque reproduïx de Teodor Llorente, per a justificar tan dura afirmació no tenen desperdici. Es poden consultar en la mateixa publicació, pp. 48 i 49.

[5] Llombart, Constantí. *Los Fills de la Morta-Viva. Apunts bio-bibliogràfics*. Reedició de León Roca. València, 1973. p. 770.

[6] León Roca, J.L. *Constantí Llombart*. Ed. Lo Rat Penat, València, 1995. p. 200.

[7] Deslligat de la societat ratpenatista, fundà una nova societat que nomenà “L’Oronella”, pero que no tingue massa reso.

[8] Ibidem. “Aixina recorren tots els pobles de la província. Llombart forma part del Consell del Partit Federal de la Regió Valenciana, del qual es president Blasco Ibáñez.

Blasco Ibáñez pretengue fer de Llombart un personage polític. Buscava homens d’integritat moral, puix tenia un sentit romàntic de la política. [...] Es va presentar com a candidat en les eleccions a Diputats Provincials que es celebraren el 11 de setembre de 1892. [...] Les eleccions es feren, pero Llombart no ixque diputat provincial.”. p. 200.

[9] Introducció que titula “Al ilustre consistorio” en el seu *Ensayo de Ortografía Lemosino-valenciana*, treball presentat en els Jocs Florals de 1880, i premiat, el qual serà traduït del “llemosí” pel propi autor per

a integrar-lo en la tercera edició del *Diccionario Valenciano-Castellano* de D. José Escrig y Martínez, per ell corregida i ampliada. Publicada en València, per la Llibreria Pascual Aguilar Editor en 1887. L'edició consultada correspon al facsimil editat per la Llibreria Paris-València, en 1987.

[10] Llombart, Constantí. *Los Fills de la Morta-Viva*. "La lliteratura llemosina dins lo progrés provincial", treball introductorí que s'inclou en l'obra i correspon a Lluís Tramoyers. Edicions León Roca. València, 1973.

[11] Aixina s'arplega en l'ofici que signa el seu secretari general, Benet Busó, en el número I d'esta publicació, de 15 de desembre de 1881. "Ofici de la Societat Lo Rat Penat. La Junta de Govern d'esta Societat, en sessió celebrada lo dia 31 d'Octubre de 1884, acceptant vostre lloable oferiment, acordá concedir á vostra publicació periódica LO RAT-PENAT, lo nomenament de *orgue oficial* d'esta Corporació, confiant en que, com sempre, sereu fidel interpret de les nobles aspiracions de la mateixa.", dirigit a Constantí Llombart. *Lo Rat-Penat, Periódich Lliterari Quincenal*, N° I, p.1. La consulta s'ha realitzada en l'edició facsimil publicada per Ricard Blasco en *Constantí Llombart i "Lo Rat Penat"*. Ed. Diputació de València. València, 1985.

[12] "Miquel i Vergés ha avançat la suposició que Llombart emprava conscientment el mot *llemosí* com una transacció per a no emprar *atalà*, que podia provocar recels entre els seus companys. La suposició seria vàlida, si no sabéssim ara que Llombart retreia l'apel·latiu de *catalanes* donat per Vicent W. Querol a les seues rimas, declarant que més s'hauria estimat que les anomenàs *llemosines*". p.22. Ob, cit. Efectivament aixina s'arplega en la pag. 398 de *Los Fills de la Morta-Viva*.

[13] *Excel·lencies de la llengua llemosina Discurs panegirich llegit en la solemne sessió inaugurativa de Lo Rat-Penat*, per En Constantí Llombart. València, 1878. Ed. facsimil de Librerías Paris-València, València 1979. En les pàgines 14, 15 diu. "...que la llengua llemosina fonch la cortesana ab qu'Aragó, València y Catalunya, los reys parlaben, y ab la qu'En Pere IV, lo Cerimoniós, compongú sa real historia; disintint aquesta llengua en los tres citats dominis, sols en alguna qu'altra petita variació, ya en la manera de pronunciar-se, ya en l'adopció d'algunes veus originaries..."

[14] En el mateix discurs, p. 10, diu "Follament n'intentaren apagar lo bell astre de nostra grandiosa llengua, y equivocats de mig á mig ixqueren al no tenir en conte sabut mot de nostres germans los prohèçals, que molt eloquentament, asegura ser nostra antiga parla..."

[15] *Ibidem*, p. 11.

Bibliografia

AHUIR, Artur i PALAZÓN, Alicia. *Historia de la Lliteratura Valenciana*. Vol.II. Ed. L'Oronella. Valencia, 2002.

ANDRÉS CABRELLES, Ramon. *Constantí Llombart, Biografia íntima*. Edicio de Juli A. Àrias i introduccio de Joana Descalç. Ed. L'Oronella, Servicis Editorials Valencians S.L. Valencia, 2006.

BLASCO, Ricard. *Constantí Llombart i "Lo Rat-Penat". Periódich Lliterari Quincenal (1884-1885)*. Diputacio de Valencia. Valencia, 1985.

ESCARTI, Vicent Josep i ROCA, Rafael. *Constantí Llombart i el seu temps*. Academia Valenciana de la Llengua. Valencia, 2005.

IGUAL I ÚBEDA, Antoni. *Historia de Lo Rat Penat*. Excm. Ajuntament de Valencia. Valencia, 1959.

LEÓN ROCA, José Luís. *Constantí Llombart*. Ed. Lo Rat Penat. Valencia, 1995.

LLORIS I VALDÉS, Manuel. *Constantí Llombart*. Ed. Institutio Alfons El Magnanim. Valencia, 1982.

MARTÍNEZ RODA, Federico (Coord.) *Historia de Lo Rat Penat*. Ed. Lo Rat Penat. Valencia, 2000.

MORENO I MORENO, Juli. *Aproximacio a l'Historia de Lo Rat Penat*. Ed. Lo Rat Penat. Valencia 1994.

VVAA. *Lo Rat Penat*. Col. Històrica de la Sèrie Minor, nº 33. Ed. Consell Valencià de Cultura. Valencia, 1996.

Lletraferit, revista numeros 75 a 79, publicats entre març de 2004 i novembre de 2005, en la qual es pot trobar la biografia de Constantí Llombart, feta pel seu discipul i amic Ramon Andrés Cabrelles, posteriorment publicada en format de llibre en 2006.